

O'QUVCHILARINI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISH MASALALARI HAMDA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

Ravshanova Dilorom Usmonovna

*Parkent tumani 17-umumiy
o'rta ta'lim maktabi psixologi*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish masalalari, kasb tanlash jarayonining psixologik xususiyatlari hamda bu boradagi zamonaviy yondashuvlar yoritiladi. Shuningdek, kasbga yo'naltirishda psixolog, o'qituvchi va ota-onalarning o'rni tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Kasb-hunar, kasbga yo'naltirish, psixologik yondashuv, qobiliyat, qiziqish, motivatsiya, o'quvchi, kasbiy tanlov, psixologiya.

KIRISH

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. To'g'ri tanlangan kasb insonning kelajakdagi muvaffaqiyati, jamiyatdagi o'rni va hayotdan qoniqishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Kasb tanlash jarayoni murakkab psixologik jarayon bo'lib, u o'quvchining qiziqishi, qobiliyati, ehtiyoji va individual xususiyatlari bilan bog'liqdir. Shu sababli kasbga yo'naltirishda psixologik yondashuv muhim ahamiyatga ega.

Psixologik jihatdan har bir o'quvchining qobiliyati va qiziqishi turlicha bo'ladi. Ayrim o'quvchilar texnik sohalarga moyil bo'lsa, boshqalari ijodiy yoki ijtimoiy yo'nalishlarga qiziqadi. Kasbga yo'naltirishda psixologik diagnostika metodlaridan foydalanish samarali hisoblanadi. Testlar, so'rovnomalar va suhbatlar orqali o'quvchilarning qobiliyatlari va kasbiy moyilliklari aniqlanadi. Shuningdek, motivatsiya ham kasb tanlashda muhim omildir. O'quvchining ichki qiziqishi va maqsadi uning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi.

Ota-onalar va pedagoglarning qo'llab-quvvatlashi kasb tanlash jarayonida katta ahamiyatga ega. To'g'ri maslahat va ijobiy munosabat o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Kasb-hunarga yo'naltirishda amaliy mashg'ulotlar, treninglar va kasb egalari bilan uchrashuvlar samarali usullardan biri hisoblanadi. Bu tadbirlar o'quvchilarda kasblar haqida real tasavvur hosil qiladi.

Zamonaviy psixologik yondashuvlarda individual yondashuv tamoyili muhim o'rin tutadi. Har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlarini hisobga olish kasb tanlashdagi xatolarni kamaytiradi.

Lev Vygotskiy ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlab, o'quvchining imkoniyatlarini rivojlantirishda ijtimoiy muhitning muhimligini ko'rsatgan. Kasbga yo'naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashning ilmiy-amaliy tizimi sifatida qarash lozim. U har bir shaxsning ham shaxsiy xususiyatlarini, ham xalq xo'jaligi manfaatlarini nuqtai nazaridan mehnat resurslarini to'laonli ta'minlash, bozor iqtisodiyoti munosabatlari zaruriyatini hisobga olishi kerak.

Hozirgi kunda umumiy o'rta ta'lim maktablarida tashkil etilayotgan kasbga yo'naltirish ishlari o'quvchilarning jamiyatimizda o'z o'rnini topishlariga katta yordam beradi. Bu jarayonda mintaqaviy kasblarni targ'ib qilish bilan birgalikda, o'quvchilarga kasblar to'g'risida ma'lumot berish, konsultatsiyalar o'tkazishga yordam beriladi. Shu bilan birgalikda kasbga yo'naltirish bo'yicha ta'lim muassasalarida psixologlarning, maktab pedagogik jamoasining vazifalari hamda kasbga yo'naltirish tadbirlarini amalga oshirishdagi o'rni katta ahamiyat kasb etadi.

Yoshlarga ta'lim-tarbiya beruvchi o'qituvchi, ustoz, murabbiy, ta'lim xodimi, mutaxassis, rahbar nafaqat bilimdon, balki eng avvalo yuksak insoniy sifatlar sohibi bo'lishi lozim. Darhaqiqat, o'quvchi-yoshlarning fanga qiziqishi yoki kasb-hunar tanlashi, uni o'rganishi, malakali mutaxassis bo'lib yetishishida ta'lim-tarbiya beruvchilarning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini, bilim va mahorati, mehnatsevarligi, fidoiyligi, bir so'z bilan aytganda, ijtimoiy-madaniy kamoloti muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ularning kasb madaniyati ham alohida o'rin tutadi. Zero, mutaxassis xodimning mahorati yoki kasb madaniyati qanchalik yuksak bo'lsa, uning faoliyati shunchalik samarali bo'ladi.

Pedagog kadrlarning kasb mahoratini oshirishni, kasb madaniyatini yuksaltirishni hayotning o'zi taqozo etmoqda. Buning uchun o'quv-tarbiya muassasalarida o'qituvchining kasb mahorati va kasb madaniyati haqida tez-tez kengash va suhbatlar o'tkazib turish, ma'ruzalar o'qish foydadan holi bo'lmaydi. O'qituvchilar zamon talablaridan kelib chiqqan holda o'z faoliyati va bilimlarini nazorat qilish va baholash, xatolarini tahlil qilish, o'zida o'qituvchilik sifatlarini rivojlantirish, o'z-o'zini qayta tayyorlash va tarbiyalash imkoniyatlariga ega bo'lishlari kerak. Hozirgi vaqtda ta'lim-tarbiya ishi nafaqat vatanimiz kelajagi bo'lmish yoshlar hayotida, balki har bir kishi faoliyatida, umuman jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy tizimda o'ta ahamiyatlidir. Ta'lim-tarbiyasiz kelajakda o'z samarasini beruvchi islohot yo'q. Axloq va madaniyatni yuksaltiruvchi vosita ta'lim-tarbiyadir, madaniyatsizlik esa illatdir. Ijtimoiy hayotni takomillashtirish uchun insonning o'zi axloqiy jihatdan kamol topishi lozim. Inson butun hayoti davomida tarbiyalanadi.

Maktab o'quvchilarini kasb-hunar tanlashga ko'maklashishning asosiy maqsadi — umumiy o'rta ta'lim muassasalarida kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini tashkil

etish, o'quvchilarda kasbiy bilim va motivatsiyani, ijtimoiy hayotdagi kasbiy olamga moslashuv va jamoaviy hamkorlik ko'nikmalarini shakllantirishdir.

Bugungi kunda har bir insonning kasblar olamida o'z-o'zini topishi, kasbiy o'zligini anglashi, jamiyatda o'z o'rnini topishga intilishi va unga qiziqishi kun sayin ortib bormoqda. Minglab kasblar ichida qaysi birini tanlash, unga shaxs moyilligi, layoqati va qiziqishlarining mos kelishi yoki kelmasligini bilish shaxs istiqbolida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o'quvchi-yoshlarni kasbga yo'naltirish umumta'lim maktabi ishining tarkibiy qismidir. Ma'lumki, agar kasb to'g'ri tanlangan bo'lsa, inson uchun mehnat quvonch, ijodiy ilhom manbaiga aylanadi. Bu esa inson uchun ham, jamiyat uchun ham foydalidir. Shu o'rinda psixologlar ta'kidlaganidek, insonning o'zi xohlagan kasbni erkin tanlashi nihoyatda katta ahamiyatga ega. Inson sevgan ishi bilan shug'ullansa, u bu ishdan xursand bo'ladi, qanoat hosil qiladi, ko'p tashabbus ko'rsatadi, charchamay g'ayrat bilan ishlaydi.

Maktabda olib boriladigan faol o'quv faoliyati har bir o'quvchining o'z aqliy qobiliyati va eng avvalo tafakkur tiniqligini, mantiqan to'g'ri fikrlashni, tafakkurning mustaqil va original bo'lishini, topqirlikni, chuqur mulohaza qilishni, aqliy teranlik va o'ziga tanqidiy munosabatda bo'lishni rivojlantirish imkonini beradi.

Irodaviy sifatlarni, ya'ni dadillik, qat'iyat, intizomlilik, o'ziga va o'z kuchiga ishonish, o'zini idora qila bilish, og'irvazmin bo'lish singari fazilatlarni rivojlantirishga ham harakat qilish kerak. Mana shu sifatlarning hammasi birga qo'shilib, mehnatga bo'lgan qobiliyatni ta'minlaydi.

Kasb tanlash katta hayot yo'lidagi eng muhim qadamdir. Inson hayotda o'zini baxtli his etishi uchun albatta atrofida mehribon, sevimli insonlar bo'lishidan tashqari, o'z qiziqishi bilan amalga oshiradigan kasb-hunarga ham ega bo'lishi zarur. Ba'zi yoshlar ko'p yillar orzu qilib yurgan mutaxassislik uchun oliy ta'lim muassasasiga hujjat topshirish damlari yaqinlashganda: "Men kelajakda shu sohaning mutaxassisi bo'la olamanmi, bunga mening bilimim va iqtidorim yetadimi?" — deb o'ylanib qoladilar. Ayrimlar esa o'zlarining ko'p yillik orzularidan voz kechib, hozirgi kunda dolzarb ahamiyatli o'rin tutayotgan sohaga qiziqib, kutilmaganda o'z fikrlarini o'zgartiradilar. Asosiysi, yoshlar to'g'ri yo'lni tanlash o'z hayotlari oldida juda katta mas'uliyatli vazifa ekanligini yaxshi bilishlari va faqatgina qiziqishlari yuqori bo'lgan kasb sirlarini egallashga intilishlari zarur.

Kasbning faqat tashqi yoki xususiy bir jihatiga qiziqish o'quvchini ko'p muammolarga olib keladi. Jumladan, kasb tanlash formulasiga ko'ra o'quvchida mavjud bo'lgan qobiliyat va salomatlik o'zaro mos kelmasligi mumkin. Kasb tanlashda hal qilinishi lozim bo'lgan har qanday masalaga kompleks yondashish, muammoning barcha qirralarini o'zaro mujassam holda tasavvur qilish hamda uning talablarini har tomonlama qondiradigan yechimni topish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'quvchilar ba'zida o'zlari yoqtirgan, yengil o'zlashtiradigan o'quv fanini kelajakda egallaydigan kasbi bilan uzviy davomiylikda tasavvur qiladilar. Biroq yaxshi ma'lumki, o'quvchi har qanday kasbni egallash uchun o'zida ko'plab o'quv fanlarini mujassam etgan va bundan tashqari ta'lim jarayonining zaruriy komponenti sifatida talab etiladigan ko'plab boshqa mashg'ulotlarni o'z ichiga oluvchi kasbiy ta'lim jarayonidan o'tganidan keyingina muayyan kasb egasi bo'lib yetishadi. Bu borada o'quvchilarni kasbiy ta'lim jarayonining mohiyati bilan to'laroq tanishtirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish psixologik, pedagogik va ijtimoiy yondashuvlarni talab etuvchi muhim jarayon hisoblanadi. To'g'ri tashkil etilgan kasbiy yo'naltirish yoshlarning kelajakda o'z o'rnini topishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Boltaboyev S.A va boshqalar. "Kasb tanlashga yo'llash" ma'ruzalar matni. Toshkent. Nizomiy nomli TDPU 2003
2. Musilmanov N.A, Mullaxmedov R.G "Kasb tanlashga yo'llash" Toshkent 2007
3. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2010